

ÜNİVERSİTENİN DEĞİŞEN FONKSİYONU VE BİR KAÇ SORUN

Prof. Dr. Fatma VARIŞ *

Bilimsel araştırma ve bulguları ile toplum yaşamının bir çok kesimine yön çizen üniversite, bir süredenberi, bütün dünyada ciddi bir değerlendirilmeye kabi tutulmaktadır. Bu nedenle, bazı memleketlerde, alalecele çıkarılan reform kanunları ile bu kurumun yenileşmesine çalışılmakta ve topluma en küçük bir katkı uğruna ciddi araştırmalara başvuran üniversite, kendisini geliştirme yönünde aldığı kararları, genellikle, araştırmadan çok birikmiş tecrübelere dayalı acil çabalarla yürütmektedir.

Çağ koşullarına sürekli bir biçimde uyum yapması gereken eğitim kurumlarının yenileşmesinde böyle bir yaklaşımın kısa vadeli olması doğaldır; Zira tarih boyunca oluşan üniversitenin, kısa süre içinde geliştirilen yazılı metinlerle, kısa süre de şekil değiştirmesi beklenemez. Aslında bu kurumun, kendisini konu edinen araştırmalara dönmesi gerekmektedir¹. Çeşitli disiplinlerin ve uygulamaların gelişmesi yönünden yaptığı araştırmaları, üniversite doğrultusunda da yürüttüğü taktirde bu kurumun gelişmesi olanağı doğacaktır.

Üniversiteyi konu edinen araştırmalar için bir çerçeve verir umuyla önce bu kurumun fonksiyonu üzerinde durulacaktır.

I. Üniversitenin Değişen Fonksiyonu

Üniversiteyi tarih oluşturmaktadır. Bu kurumlara, objektif, doğru ve sağlıklı çalışmalar yaptıkları için değer verilmiştir ve verilmektedir. Bu evrensel görünüme rağmen, genellikle, üniversite, kendi içinde bir etkileşim yaratamamış ve ortak bir tutum geliştirememiştir. Bu, kurumun kendi tabiatından oluşan bir durumdur.

* A.Ü. Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü, Öğretim Üyesi.

1 Memeleketimizde bu konudaki yayımlar için bak: Kısakürek, M. Ali, *Türkiye Yüksek Öğretim Bibliyografyası*, (1933-1971), Ankara, A'Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, 1972, VI+135

Üniversitenin “Öğretim + araştırma” yapmak formülü altında belirlenen geleneksel fonksiyonu, bu gün daha ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuş durumdadır. Zira günümüz koşulları, Üniversitenin iç yapısı ile, nüfus artışı ve insan gücü ihtiyaçları arasında bir bağıntı kurmak zorundadır. Özellikle nüfus artışının baskısı ile insan gücü gereksiniminin dengelenmesi sağlanamadığı sürece üniversite yapısı sarsıntı geçirecektir. Fonksiyonel üniversite kavramı geniş ölçüde böyle bir dengelenmeye hizmet etmektedir. O halde, bu gün, *zevk için bilim* anlayışından, *toplum hizmetinde zevkle çalışmak için bilim* anlayışına bir geçiş söz konusudur. Üniversite bu fonksiyonunu:

- (i) Her öğrencinin ortaklaşa öğrenmesi gereken genel dersler, “genellikle ilk yıl dersleri”
- (ii) Temel fen ve sosyal bilim alanları “edebiyat ve fen fakülteleri”
- (iii) Mesleki ve Teknik Eğitim, “Tıp, Hukuk, eczacılık, veterinerlik, Mühendislik, ziraat, Ormanlık vb. fakülteler” aracılığıyla Gerçekleştirmektedir.

Gençlerin idealizmi ile yetişkinlerin realizmini yukarıda belirlenen kategoriler doğrultusunda uzlaştırma durumunda bulunan üniversitenin fonksiyonları günümüzde şu şekilde belirlenmektedir:²

- (i) *Geçmiş'in Korunması*: Bu fonksiyon, bir tutuculuktan çok, geçmişin yeni hamleler yapmak üzere değerlendirilmesini dile getirmektedir. Bu değerlendirme yapılmadığı sürece, devamlı bir kalkınma için gerekli temelden yoksun kalınacaktır, Bu ise, gelişme yerine kısır bir döngü getirecektir. O halde, üniversitede her alanda, diakronistik çalışmalara önem verilmesidir.³
- (ii) *Bilginin Üretilmesi ve Yayılması*: Bir zamanlar tek bilgi yayma merkezi sayılan üniversite, kitle yayım araçlarının gelişmesiyle, böyle bir tekeli gittikçe kaybetmektedir. Ancak, günümüzde üniversite, objektif ve bağımsız Araştırma yeri olarak ve bu araştırma sonuçlarını öğretim yoluyla yaymak konusunda yerini ve perestijini korumaktadır. Bu yerin korunması, bilgi üretecek ilim adamlarının yetiştiği Lisans-üstü eğitim programlarının gelişmesi ile sağlanacaktır.

2 Varış, Fatma, Türkiye’de Lisans-Üstü Eğitim, A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayını No: 23, 1972, s. 27.

3 Bu her disiplinin ve alt disiplinin dünyada ve memleketimizde ki evrimini ilgilendiren Bir muhteva geliştirmek anlamına gelmektedir.

- (iii) *Sosyal ve ahlâki eleştiri ve rehberlik*: Günümüzde hiç bir eğitim kurumunu çevreden, dünyadan soyutlama olanağı yoktur. Üniversitenin ise dışa dönük hizmetler ve yayınları ile yol göstermesi doğal bir görev ve sorumluluk sayılmaktadır. Bu amacın gerçekleşmesinde esas sorun, öğretim üyelerinin eleştiri yapıp yapmamaları değil, fakat, bu eleştiri ve rehberliğin uygulanma biçimidir. Bir tarih profesörü, bir fizik profesörü bir ekonomi profesörü ve çeşitli alanlarda çalışan bilim adamları kendi alanlarında danışmanlık ve rehberlik yapmaktadırlar. Bu rehberlikte, amatörcü ve ansiklopedistlerin yaklaşımıyla davranmak, bir ihtisas yeri olan üniversitenin perestijini sarsabilecektir.
- (iv) **Yönetici ve yüksek ihtisas gücünün yetiştirilmesi**: Bu fonksiyon, üniversite öğrencisinin yeteneklerinin keşfedilmesi ve yönetilmesi ölçüsünde gelişecek ve lisans ve Lisans-üstü programların geliştirilmesi oranında gerçekleşecektir.

Yukarıda dökümü yapılan amaç ve fonksiyonlar ışığında üniversite öğrencisinin statü ve rolünün belirlenmesi gerekmektedir. Bu gün, dünyamızda, genellikle yönetici kadroların gençleştiği görülmektedir. Araştırmacılar, öğrencilik süresini kısaltıp, insan potansiyelinden daha genç yaşlarda yararlanma yollarını aramaktadırlar-. Bu durum ise, gençlerin, eskisine oranla çok daha büyük bir ciddiyetle öğrencilik yapmaları gereksinimini doğurmaktadır.

Üniversiteye devam eden gencin *statüsü* öğrenciliktir, Bu statünün gerektirdiği rol ise öğrenmektir.

Öğrenci öğrenmek yerine, insanların kamusal faaliyetlerini düzeninde yürütmelerine yarıyan pilitika ile uğraşığı zaman öğrencilik statüsü ile yetişkin rolleri arasında bir çatışma doğacaktır. Esasen, 1968 öğrenci hareketleri, öğrencilik statüsü ile devlet idaresine ilişkin rollerin, hiç bir memlekette bağdaşmadığını ve bu denli eğilimlerin başarıya ulaşmadığını göstermiştir.

Yukardaki açıklamalar eğitim ve politika ilişkilerini ve gençlerin politik eğitim görme gereksinimini bertaraf etmez. Bütün eğitim kurumları gibi, üniversite de devletin eğitim politikasını izlemek, uygulamak ve geliştirmekle sorumludur. Örneğin, oy verme sürecinin önem taşıdığı demokraside, öğrencinin en iyi seçme ve tercih yapacak biçimde yetişmesi önem taşır. Bu ise, *öğretim süreçlerine katılma* ile gerçekleşir. öğrencilerin öğretim faaliyetlerine katılmaları için, öğrendikleri ile

yaşamları arasında çelişki olmaması, öğrenimde çağdaş bilgilere dayanılması, öğrendiklerinin toplumsal fayda sağlaması önem taşımaktadır ⁴.

Buna göre üniversite öğrencisi, kamplara bölücü bir ideolojik yaklaşım ya da partizan tutum içinde değil, fakat *öğrenimini vergi yoluyla destekleyen Türk halkına, Türk milletine alanın da en büyük ve en yaratıcı yolda katıkıda bulunmak üzere* yetiştirilmeli ve bu yönde görev ve sorumluluk duygusu kazanmalıdır.

Bugün üniversiteyi niteleyen kavramlardan biri de, özerkliktir.

Özerklik, üniversitenin devletten ve toplumdan soyutlanması biçiminde yorumlanmamaktadır. Zira üniversitelerin gelişmesinde, toplumun değerler sisteminin ve devletin etkileri daima görülmüş ve üniversitenin gerçek özerklik özlemi ile devletin kontrol ihtiyacı, arada latent bir gerginlik yaratmıştır ⁵. Üniversitenin yalnızca birikmiş bilgi muhtevasını naklettiği durumlarda bu gerginlik daha az, bu kurumların araştırma ve yeni bulgularla ekonomik denge ve gelişmelere yön vermeye çalıştıkları zaman daha fazla görülmüştür ⁶.

Özerklik, üniversite hayatını sultasına altına almadığı müddetçe değer taşımaktadır. Böyle bir anlayışta öğretim üyeleri ve öğrenciler ilmi çabalarını serbestçe sürdürebilmekte ve kişisel görüşlerini ortaya koyabilmektedirler. Üniversiteye akademik ve yönetsel açıdan tam bir özerlik tanıyan günümüz anlayışı, normal öğretim ve araştırma faaliyetlerine ilişkin fikir ve uygulamalara karşı hukuki ve psikolojik baskıyı reddetmektedir ⁷.

Üniversite özerkliğinin, huzursuzluk yaratan anarşist gruplar tarafından istismar edilmesi ve bu kurumun huzursuz bir ortam yaratmak için araç olarak kullanılması asla tasvip görmemektedir. Zira bu kurumlarda gerçeğin ve en doğrunun araştırılması için gerekli olan özgür ortam, ancak, düzenli ve uygar bir tutumla gerçekleştirilebilir.

II. Sorunlar.

Önce, "Sorun" sözcüğünün pozitif bir anlam taşıdığına işaret etmek gerekir. Araştırma ve geliştirme, ancak sorunlar doğru olarak

4 Varış, F., Öğrenci hareketlerinin doğurduğu Eğitim Sorunları, Öğrenci hareketleri, A.Ü. Eğitim F. Yayını No. 70, 1969 s: 222

5 UNESCO, The University and the needs of the contemporary Society, Paris, 1970, sh. 11

6 A.G.E. sh. 13

7 A.G.E. sh. 71

saptandığı zaman gerçekleşir. Bu nedenle önce sorunların aşağıda belirlenmiş olan ilkeler kapsamına girmesi önem taşıyacaktır.

- (i) Memleketimizde, sosyal kültürel, politik ve ekonomik gelişmelere yön çizen bir eğitim sistemine ihtiyaç vardır. Eğitimin, kalkınmayı hızlandıracak insan gücünü yetiştirmede öncülük etmesi için, bütünlüğü ve sürekliliği olan bir eğitim politikası geliştirilmelidir. Bugün, eğitimde kuvvetle duyulan yenileşme ihtiyacı, acele, parça parça ve biçimsel tedbirlerle değil, fakat, eğitim sorunlarını geniş bir çerçeve içinde yerli yerine koymak ve bu sorunlar arasında bağlayıcı ilkeleri saptamakla karşılanabilir.
- (ii) Günümüzde, eğitim uygulamalarının infrastrüktürde kaydedilen gelişmelerin gerisinde kalmış olmasından doğan bir kriz olduğu söylenebilir ⁸.

Cumhuriyetimizin kuruluşunda, devrimlerin yerle mesine ve yeni düzenin gereksindiği yöneticileri ve bürokratik kadroları yetiştirmeye dönük olarak başarı ile plânlanan ve yürütülen eğitimin, 1946-1960 yılları arasında demokratizasyon, nüfus patlaması, sanayileşme hamleleri ve yükselen dilek seviyeleri yönünde bir adaptasyon geçirdiği söylenemez. 1961-1970 yılları arasında plânlı kalkınmayı gerçekleştirecek eğitim, aksiyona dönüşmemiş ve 1970 yılından bu yana eğitimde reform gereksinmesi, kendini bütün ağırlığı ile hissettirmeye başlamıştır.

- (iii) Üniversite, eğitim sisteminin en üst halkasını oluşturmaktadır. Diğer kademelerden etkilenmekte ve aynı zamanda bu kademelerin gelişmesinde rol oynamaktadır.

Bir taraftan temel araştırmalarla bilimin gelişmesine katkıda bulunurken, diğer taraftan da uygulamalı araştırmalarla gelişmelere rehberlik etme sorumluluğu taşımaktadır.

Üniversite, gerek eğitim sorunlarının çözümünde gerekse memleket kalkınmasında görevini, ciddi araştırmalara, sağlıklı analizlere dayanarak ve toplumun isteklerini yerine getirmekten çok, onun gerçekten ihtiyaç duyduğu şeyleri sağlayarak yerine getirmelidir.

- (iv) Son on yıl içinde, üniversiteyi hedef alan ve sarsan olaylara rağmen, bu gün üniversitenin bir kurum olarak yerini koruması, objektif olma niteliğidir. Bu, çalışmalarda devamlı surette denetim gerektirmektedir.

⁸ F. Varış, Gençlik Hareketlerinin Doğurduğu Eğitim Sorunları, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri, Ankara, Eğitim Fakültesi Yayını. No. 7, 1969 s. 222

(iii) Millî Eğitim Merkez Örgütü, eğitimde merkeziyetçiliğin getirdiği yararları kullanmamakta, sistemi geliştirecek köklü çalışmalara gitmekten çok, seçmeni geçici olarak sevindirecek kararlar almaktadır. Bunlar arasında bakanların lütfü haline gelen ve politik sansasyon uyandıran tek ders sınavları, sınıf geçme sistemlerindeki değişmelere değinilebilir.

Oysa devletin olanakları ve Millî Eğitim sisteminde haberleşme durumu, denetim altında bulunan eğitim kurumlarında gelişme yapmaya daha elverişlidir. Orta öğretimde yenileşme, bir program geliştirme süreci ve rehberlik mekanizmasının etkinlikle işletilmesi sorundur. Bu adaptasyonu yapmış olan memleketlerde dahi, Üniversiteye giriş bir akademik yarışma süreci olmaya devam etmektedir.

Başarıya ve yeteneğe dayalı seçme süreçlerine tabi öğrenci, parasız üniversite öğrenimine hak kazanabilir. Kezâ, orta öğretimde iş alanına yönelmiş öğrenciler arasından en az üç yıl başarılı kamu hizmeti görenlere, ilgili fakültelerce kontenjan ayrılabilir ve bu suretle üniversiteye girişte, “Orta öğretimden sonra üç yıl kamu hizmetinde başarı ile çalışmış olmak” ölçütü getirilebilir.

Üniversiteye girişte merkezi sistemde kullanılan ölçme araçları mutlaka geliştirilmeli ve çocuğun, lisede son iki yıl içinde aldığı not ortalaması, giriş puanlarının hesaplanmasında ortalamaya katılmalıdır.

Yüksek öğretimde “geç kalmamalı” diye bir ilke bugün geçerli sayılmamaktadır. Bugün, eğitimciler, lise ve üniversite arasına bir iş tecrübesi koymanın yollarını aramaktadırlar. Aslında günümüzde geçerli olan, “hayat boyunca eğitim “sloganı, yüksek öğretimde kronolojik yaş unsurunu silmiştir.

Üniversitede fırsat ve imkân eşitliği ilkesini üç açıdan sınırlama olanağı vardır:

- i) Bireyin yetenek ve başarısı,
- ii) Toplumda var olan İstihdam koşulları,
- (iii) Yüksek öğretimde mevcut kapasite ve öğretim gücü olanakları,

(ii) ve (iii) de değinilen koşullar lehte olsa dahi, (i) ci faktör, bu ilkeyi “Yüksek öğretimde başarıya ve yeteneğe dayalı fırsat ve imkân eşitliği” şekline dönüştürmektedir. Bu böylece kabul görmediği takdirde, iki seçenek mevcuttur. Bunlardan birincisi, giriş kapısını açmakla beraber, başarı standartlarını sabit tutarak, çıkış kapısını kapamak ve öğ-

renciyi ara kapılardan dışarı salmaktır. İkincisi ise, programları ve başarı standartlarını vasat öğrenciye göre ayarlamaktır. Birinci yol bireyin hayal kırıklığına, ikinci yol ise, toplumumuzda ihtisas gücü seviyesinin ve dolaylı olarak işgücünün düşmesine sebep olabilecektir.

(ii) ci faktör, istihdam olanakları, demografik olgularla birlikte araştırılması gereken önemli bir sorundur. Ara ve alt kademe hizmetlere gereksinme duyulduğu varsayımından hareket edilirse, özellikle, Üniversite diplomalarının istihdam garantisi olmadığı söylenebilir. Bu konuda pozitif kanıt, son aylarda kimyagerlerin iş bulmakta güçlük çekmeleridir.

Fırsat ve imkân eşitliği ilkesini sınırlayan üçüncü etken, üniversitenin kapasitesi ve öğretim gücü olanaklarıdır.

Doktoralı asistanlar dahil, 1971-72 istatistikleri, üniversitemizde öğrenci öğretim üyesi oranının 1/15 olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz, bu oran fakültelerin temsil ettiği bilim dallarına göre değişmektedir. Ancak bu olgu, universal standartlara göre, üniversitelerin öğretim gücü yönünden, *kontenjanlarını bir miktar* (% 25-30) arttırmalarının mümkün olduğunu ve öğretim üyesi öğrenci oranının 1/20 re çıkabileceğini göstermektedir. Bu durumda sınırlayıcı önemli bir etken olarak kapasite sorunu ortaya çıkmaktadır. Pozitif bilimlerin temel ve uygulamalı dallarında laboratuvar ve klinik olanakları kapasite sorunu yaratmaktadır.

Buna karşın, davranış bilimleri üzerinde çalışan fakültelerin ise, kitle eğitimi yapabileceği gibi yanlış bir kanıt vardır. *Öğrencide davranış değiştirmek*, deneyle elementlerin tabiatını değiştirmekten ya da kontrol edilebilen değişkenler ile maddenin incelenmesinden daha zordur. Bu itibarla sosyal ve davranış bilimlerinde çalışan fakültelerde, tartışma yoluyla kavram geliştirmek için *küçük tartışma grupları halinde çalışılması* gerekmektedir. Gençlik sorunları öğretim yönünden analiz edildiğinde, konferans sisteminin uygulandığı hallerde öğrencinin akademik yaşamında yalnız kaldığı ve bağımsız bir kişilik yanında ihtiyaç duyduğu yetişkin rehberliği ve otorite ihtiyacını dışarıda aradığı görülmektedir. Bu nedenle, sosyal bilim fakültelerini kitle fakülteleri halinde düşünmek hatalı olmaktadır.

Bireyin yetenekleri ve başarıları, istihdam olanakları, üniversitenin içinde bulunduğu kapasite koşulları, üniversite öğreniminde imkân ve fırsat eşitliği ilkesine doğal sınırlamalar getirmektedir. Aslında *eğitimde bu ilkenin şartsız uygulanması gereken kademe*, zorunlu eğitim kademesidir.

Eğitimde, demokratizasyon, Avrupa'da üniversitelere girişte asalet kartvizitini geçersiz hale getirme hareketi olarak belirlenmiştir.

Memleketimiz üniversitelerinde ise, örneğin, ihtisas öğrencilerinin takriben % 50 si memur çocuğu olup, bunların % 50 nin üstünde ilk ve orta okul mezunu babanın çocukları oldukları saptanmış bulunmaktadır⁹.

Kuşkusuz, kırsal bölge çocuklarının üniversitelerde yeteriyle temsil edildiği söylenemez. Ancak, bu, çağ nüfusuna, orta öğretim olanakları sağlanması ile ilgili bir sorundur.

Yüksek öğretimde başarıya dayalı bir fırsat eşitliğini gerçekleştirmek ve bu kademedede 6.6 olan okullaşma oranını yükseltmek için şu öneriler getirilebilir:

(i) Önce, mevcut yüksek okulları 2 yıllık yüksek okullar halinde sayıca çoğaltarak, bugün doksan bini aşan kapasite % 50 fazlasına, takriben 150.000 ne çıkarılabilir.

(ii) Üniversitelerin % 25 oranında kapasite arttırma olanakları araştırılabilir.

Böyle bir araştırmada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta durumun doğru değerlendirilmesidir. Kapasite artışı üzerine yapılan değerlendirmelerde, genellikle, üniversitelerin bir yıl önceki kapasitelerine göre kaydettikleri öğrenci artışı üzerinde durulmaktadır. Bu pek yüzeysel bir yaklaşımdır. Günümüzde toplam 85.325 şi bulan Üniversite öğrencisinin:

%	18.1	ri	Ankara Ü.
%	33.9	zu	İstanbul Ü.
%	5.8	zi	Hacettepe Ü.
%	9.4	du	O D T Ü.
%	4.1	ri	Atatürk Ü.
%	2.6	sı	Karadeniz Teknik Ü.
%	0.9	zu	Boğaz içi Ü.
%	25.2	si	Ege ve İ.T.Ü. tarafından okutulmaktadır ¹⁰ .

Görülüyor ki Ankara ve İstanbul Üniversiteleri, Üniversite Öğrencisinin % 52 sini okutmaktadırlar.

9 Varış, F., Türkiyede Lisans-üstü Eğitim, A.G.E.

10 Türkiyede okul, Öğretmen, Öğrenci Yeni kayıt, Mezun sayıları, 1963-1973 ten hesaplanmıştır.

1955-1956 yılında yeni Üniversiteler kurulmaya başladığı zaman, Ankara Üniversitesinde öğrenci sayısı 12. 671 ve İstanbul Üniversitesinde 13. 957 idi. Bu gün diğer Üniversitelerden hiç biri, 20 yıl içinde kapasitesini Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin 20 yıl önceki düzeyine getirememiştir¹¹.

Durum bu iken tüm öğrencinin % 18.1 rini okutan Ankara Üniversitesi Üniversite bütçesinin % 17,9 zuna alırken, tüm öğrencinin % 5.8 zini okutan Hacettepe Üniversitesi % 21.11 rini almaktadır. Oysa kapasiteye göre en basit bir hesaplama Ankara Üniversitesi'ne en az üç misli bir yatırım yapılması gereğini göstermektedir.

Nüfusun artmakta olduğu ve buna paralel olarak yüksek öğretimde kapasite yaratma gereksiniminin doğacağı bir gerçektir. Bu durumda yukarıda değinilen % 25 artışın Ankara ve İstanbul Üniversiteleri dışında kalan Yeni Üniversitelerde kaydedilmesi doğru olacaktır. Zira Ankara ve İstanbul Üniversiteleri dışında kalan (7) Üniversite, Öğrencinin ancak % 48 zini okutmaktadır.

(iii) Bugün, yurt dışında 1595 yurt içinde ise 2075 olmak üzere toplam 3670 kişi lisans üstü eğitim görmektedir. Bu yüksek ihtisas gücü, eğiti timde kullanıldığı takdirde, örneğin yeni üniversitelerde, 25 öğrenciye bir öğretim üyesi düşünmek kaydı ile, 86.750 öğrencilik bir kapasite yaratır.

Bu üç olanak, bir süre sonra, toplam 166.750 öğrencilik yeni kapasite meydana getirir. Böyle bir yaklaşımda önemli olan nokta, yüksek okullardan üniversiteye geçiş olanakları açık tutularak, üniversite standartlarını zedelemeyen başarıya dayalı yatay geçişlerin geliştirilmesi olacaktır.

Bugün oldukça süratli bir şekilde uygulanması önerilen ve hattâ uygulanmaya başlayan kapasite arttırma önerileri şunlardır:

1 . Lisans - Öncesi Eğitim

Lisans öncesi eğitim, orta öğretimi izleyen iki yıllık eğitimin resmi olarak belgelendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu terim, geleneksel olarak, bir taraftan lisans programının tamamlanmış olan ilk iki yılını aynı zamanda iki yıllık işe yönelik programları ifade etmektedir. İkinci hali ile memleketimizde mevcut ve 25 tip olarak saptanan yüksek okul öğreniminden farkı yoktur.

11 Milli Eğitim Hareketleri; 1942-1972, DIE, s. 67

Buna göre ayrı ön-lisans okulları açmak, özellikle Türkiye çapında kurumsallaştırmak, eğitim sistemine *yeni tip bir yüksek okul* getirmekten başka türlü yorumlanamaz. Oysa, mevcut yüksek okullarda bir program geliştirme çabası ile ve kapasite arttırımı ile bu sorun çözümlenebilirdi.

Bu yaklaşımda, mukayeseli eğitim kuralları çığnenmiş ve memleketimizdeki olanaklar ile A.B.D.de "Junior College" ve "Community College" realitesinin dayandığı infrastrüktür iyice incelenmeden, çiçek oradan koparılmış ve buraya dikilmiştir. Espride değil, fakat uygulama biçiminde yanılıya gitme olanağı mevcuttur.

Lisans-öncesi sertifika ya da diplomanın, bazı alanlarda kuşkusuz, önemli yararları vardır. Örneğin, Üniversiteyi terk ya da başarısızlık dolayısıyla, ayrılmalarda, öğrenciye yapılan yatırım boşa gitmemektedir.

Kezâ üniversitede iki yıllık fonksiyonel hizmetler değerlendirilebilmektedir.

Aynı zamanda, ayrı eğitim üniteleri içinde verilen ortak dersler., bir program düzenlemesi ile merkezileşebilmektedir.

En önemlisi, lisansa giden yolda her öğrenci için istenen bir belge olarak düşünüldüğünde, öğrencilerde gelişebilecek olumsuz psikolojik etki önlenmekte ve ikinci yıl isteğe bağlı ayrılmalar ile ortalama dolayısıyla ayrılmalar beraber yürütülmektedir.

Bununla beraber, bu sistem üniversitenin kontrol edemeyeceği mesafelerde, lise ile üniversite arası kurumlar şeklinde ve yalnızca üniversite kapısına biriken öğrenciyi içeri almak için uygulanırsa şu sakıncalar doğabilir:

a. Başvuran öğrenci ile üniversite kontenjanı arasında daima bir boşluk olacağından, çok sayıda öğrenci 1.ci ve 2.ci sınıflardan dışarı elenecektir. *Bugün liseyi bitirdiği zaman hayal kırıklığına uğrayan öğrencinin yerini, üniversitede 2 yıl okuduktan sonra başaramayan öğrenci kitleleri alacaktır.* Bu grupların, çok kısa zamanda, yönetmelikleri zorlayan baskı grupları haline gelebileceği düşünülmelidir.

b. Orta öğretim, yöneltme fonksiyonunu gerçekleştirdiğinde, ön lisans kurumlarına yapılacak yatırımlar anlamsız harcamalar haline gelecektir.

c. Bugün Üniversite gelişmeleri üzerine yapılan çalışmalar, genellikle, aynı öğretim üyesinin, öğretimde genel çerçeveyi kaybetmemek için ilk yıllarda, ihtisaslaşmak için son yıllarda, araştırma için lisans-üstü eğitimde ders vermesinde birleşmektedirler.

Uzak mesafelerde kurulan bu gibi kurumlarda ister istemez farklı ekiplerin öğretim yapması gerekecektir. Bu ise, lisans strüktüründe bir kopukluk meydana getirebilecektir.

Bu tip yenileşme yerine, mevcut yüksek okulların yeniden düzenlenmesi ile Üniversitelerde yatay ve dikey geçişler tesisine gidilmesi, hem kapasite yaratır, aynı zamanda daha anlamlı olurdu.

Burada bir çelişkiye değinmek gerekir. Bugün bir taraftan üniversitelerden bir kısmı, bir-iki yıllık ön lisan okulları kurarken diğer taraftan, Millî Eğitim Bakanlığı 2-3 yıllık Meslek Okullarını dört yıla çıkarmak için hazırlık yapmaktadır. Bu hazırlık, lisans verme yetkisi olmayan kurumların ön lisans vermeyi plânlamasına kadar gitmektedir.

Genel olarak, ara hizmet elemanı yetiştirmek, orta öğretim kurumlarının, yüksek okulların ya da özel olarak hazırlanmış kursların görevi iken, memleketimizde, bunun, orta öğretimde ve yüksek okulda değil de, yalnızca üniversitede yapılması eğilimi ilginçtir. Nerede kaldı ki ayrı olarak geliştirildiği takdirde bu iki yıllık okulların da kısa zamanda 4 yıla çıkmak isteyecekleri düşünülebilir. Böyle bir gelişmenin millî bütçeye yükleyeceği yük ve bunun dönüşeceği sosyal ve ekonomik verim incelemeye değer bir sorundur.

2. Açık Üniversite ve Eğitim Teknolojisi

Açık Üniversite İngilterede gelişen bir uygulamadır. 1963 yılında Başbakan olmadan önce Harold Wilson, Glasgow'da yaptığı bir radyo konuşmasında bu plândan söz etmiş ve 1969 yılında da açık üniversite gerçekleşmiştir. Derslere 1971 yılında başlanmıştır. Açık üniversite şu unsurlardan meydana gelmiştir:¹²

- a. Mektupla haberleşme ve ders yayınları,
- b. Haftalık radyo ve televizyon programları,
- c. Bölge çalışma merkezleri.
- d. Birkaç haftalık yaz okulu,

Eğitimde teknolojiden yararlanmak üzere atılmış olan bu adım İngiltere'de rağbet görmüş ve ilk yıl sonunda 40.000 öğrenci bu dersleri izlemiştir.

Projede, 270 öğretim üyesi,
850 yardımcı eleman,
310 radyo ve televizyon yapımcısı,
4000 danışman görev almıştır.

12 Görülüyorki, bir sistem içinde yer alan bu yaklaşımla, memleketimizde öteden beri uygulanagelen mektupla öğretim yaklaşımları arasında fark vardır. Hele bunun yeni bir öğretmen tipi yaratmaya dönüştürülmesi yarar değil zarara sebep olabilecektir.

Danışmanlar 13 bölgede 300 çalışma merkezine dağılmıştır. 1972 de cari bütçe 7 milyon sterlindi. Bunun 1 milyon sterlini öğrenci ücretlerinden toplanmıştır.

Açık Üniversitede öğretim kredi ile değerlendirilmektedir. Bir kredilik kurs için, her biri 40-50 sahifelik 36 ünite ihtiva eden bir ders kitabı yazılmıştır. Çoğu zaman üniteler başka bir kitap ya da kitaplarla desteklenmektedir. Bu kitaplarda, radyo ve televizyon programlarında verilen derslere ilişkin açıklamalar, yorumlar, kendi kendini değerlendirme eksezsizleri. Ödevler, komputerde işaretlenmiş çoktan seçmeli sorular yer almaktadır.

Öğrenci haftada 25 dakika televizyon, 25 dakika radyo dinlemektedir.

Öğretim 36 hafta devam etmekte, öğrenci yazılı materyalleri incelemektedir. Bu süre içinde, isterse bir çalışma merkezine gidip öğretim üyeleri ve diğer öğrencilerle temas edebilmektedir.

Teorik olarak amaç, öğrenciyi haftada 10 saat meşgul etmektir. Bunun 1 saati radyo ve televizyon 9 saati kitapların kullanılmasıyla ve diğer ekzersizlerle geçmektedir.

Yazın bir haftalık bir kurs tertiplenmekte, öğretim üyeleri ders vermekte, öğrencilere yardım etmekte, arkadaşlar arası temas sağlanmakta, gerekirse bazı radyo ve televizyon programları tekrarlanmaktadır.

Hafta sonunda öğrenci sınava girmektedir. Burada "açık üniversite"nin betimsel olarak açıklanmasının nedeni, bunun bir deneme olmayıp devam eden ve işleyen bir süreç olduğunu göstermek ve bu mekanizmanın gerektirdiği fonksiyonları kısa da olsa gözönüne sermektir.

Bunun uygulama olanaklarını icra inceleyecek ve kararlaştıracaktır. Ayrı örgüt, yoğun çalışma, işbirliği, kurumlararası ilişkiler ve koordinasyon gerektiren böyle bir girişim, özellikle kırsal bölgelerde orta öğretim ve memleket ölçüsünde yüksek öğretim sağlama yönünden uygulandığı takdirde, *halk eğitim merkezlerinin* çalışma merkezleri olarak kullanılması gerekebilir. Sürekliliği sağlayacak nüve personel yetiştirmeden böyle bir çalışmaya girmemek gerekir.

Açık üniversite, eğitim sorunlarının teknoloji yoluyla çözümü konusunda bir örnektir. Buna ek olarak, öğrenme teorilerinin öğretime uygulanması'na gelişen "programlı öğretim", kompiuterlerle desteklenen öğretim, bugün geniş ölçüde yatırım isteyen fakat öğretimde etkinlik sağlayan yaklaşımlar olarak uygulanmaktadır.

Burada Eğitimde Teknoloji ile Eğitim Teknolojisi arasındaki farka dikkat etmek gerekmektedir. Eğitimde Teknoloji'den, Eğitim süreçlerinde etkinlik sağlamak için araç ve gereçlerin kullanılması kastedilmektedir. Eğitim Teknolojisi ise, öğretimin programlı bir şekilde analizini gerektiren çalışmalarla yürütülmektedir.

3. Programlar ve öğretim

Üniversitelerde görünürde de olsa öğrenciden gelen en önemli tepkiler, programlar ve öğretimle ilgili olanlardır. Bu tepkiler, ders geçme, sömestir sistemi, kredi sistemi şeklinde yansımaktadır.

Bu tepkilere karşı parça parça ve acil değişmelere gitmek, yarardan çok zarar getirmektedir. Bu yeni sistemlerin bütün başarı koşulları ile birlikte alınmaları ve program bütünlüğü içinde uygulanmaları önem taşımaktadır.

Araştırmalar, toplumda dilek seviyeleri yükseldiği zaman, bazı kişilerin sahip olduğu şeylere hemen sahip olmak arzusunun arttığını ve bunun ise, bireyleri bunalıma ve suç işlemeye yönelttiğini göstermektedir.

Bu gibi durumlarda gençlerin ihtiyaçlarını bilmek ve idealizmlerinden yararlanmak önem taşımaktadır. Bunlar arasında, sosyal çalışmalar, köy kalkınmasına katkı, spor ve eğlenme faaliyetlerine değinilebilir.

III. Öneriler

Yukarıda birkaç soruna kısaca değinildikten sonra aşağıda omut önerilere yer verilecektir.

(i) İkinci dünya savaşından sonra meydana gelen nüfus patlaması, demokratizasyon hareketi, bireylerde dilek seviyelerinin yükselmesi ve teknik değişmeler, bütün öğretim kademelerini etkilemiştir.

(ii) Bu oluşumun sonucu olarak birçok memlekette zorunlu eğitim süreci uzatılmış, okullaşma oranlarında yükselme kaydedilmiştir.

(iii) Yüksek öğretime giriş sorunu, bütün memleketler tarafından paylaşılmaktadır.

İnsan yeteneklerindeki farklılıklar, çok pahalı olan yüksek öğretimin herkese açılmasını, olanak dışı bırakmaktadır. Bu nedenle seçme ve tercih mekanizmasının en objektif biçimde geliştirilmesi gerekmektedir.

(iv) Eğitimde fırsat ve imkân eşitliği ilkesinin, “herkese yüksek öğretim” şeklinde uygulanması, bir taraftan, üstün beyin gücünün daha iyi yetişmesini engellemekte, diğer taraftan da bireysel farklılıklar ilkesine aykırı düşmektedir. Ayrıca maliyeti yüksek olan üniversite eğitiminin de yatırım israfına da yol açmaktadır.

(v) “Fırsat ve İmkân Eşitliği” ilkesinin, *çalışmaya ve başarıya dayalı fırsat eşitliği* şeklinde uygulanması gerekmektedir.

(vi) Böyle bir uygulamada, orta öğretimde ve yüksek öğretimde iş ve hizmet alanlarına dönük programlarında uygulanması önem taşır.

(vii) Üniversite kapasitesi, uzun vadeli işgücü plânlamasına dayanmalıdır. Her üniversite ve fakültede bir dış ilişkiler ve istihdam merkezi geliştirilmelidir.

(viii) Her üniversitede bir psikolojik danışma merkezi kurulmalıdır.

(ix) Üniversitelerimizde, eğitim, öğretim ve araştırma standartlarında birlik sağlanmalıdır. Ayrıca gençlik hareketlerine karşı tutum ve davranışlarda da ortak bir üniversite politikası geliştirmek gerekmektedir.

(x) Eğitimde politika üstü bir yaklaşım geliştirilmeli ve ilân edilmelidir.

(xi) Anayasamıza ters düşen “yabancı dille öğretim yapan” üniversite ve fakültelerin kurulması ve sayıca artması önlenmelidir.

Türkçe'nin bilim dili olarak gelişmesini önleyen bu eğilim ve uygulamalar, uzun vadede en önemli kültür öğemiz olan Türkçe'nin kısırlaşmasına ve bir kültürel bağımlılığa yol açacaktır. Bu öneri, yabancı dil öğretimine önem verilmesi gereğini silmez.

Üniversitelerimizde Türk bilim adamlarının Türk gençlerine başka dilde öğretim yapmaları şeklinde uygulanan bu ters tutuma son verilmelidir.

(xii) Üniversitelerimizde eğitim teknolojisi, araç-gereç merkezleri açılmalı, gençler için sosyal faaliyetlere ve spora yer verilmelidir.

(xiii) Üniversitelerimizde her fakülte için eğitim amaçları saptanmalıdır.

(xiv) Bu güne değin yürütülen yoğun çalışmalara rağmen henüz, eğitimde genişleşmeye ve sorunların çözümüne, çağdaşlaşmaya ilişkin bir model geliştirilememiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütünün re-organizasyonu ile başlaması gereken yenileşmeyi aynı örgütün gerçekleştirmesi beklene-
mez.

Bu nedenle, memleketimizin en yetkili mercii tarafından oluşturulacak yetkili bir araştırma ve geliştirme komisyonunun belli bir süre için görevlendirilmesi ve eğitim sisteminin tümünü kapsayan ve araştırmaya dayalı model ve modeller getirmesi istenmeli ve bu araştırmaların gerektirdiği yasalar çıkarılmalıdır.

İngiltere, Fransa, İsveç'te eğitim reformları, bu tip araştırmalara dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.